

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIV VA O'RSTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

7.	Mapkazi, 1997. 12. www.ziyonet.net. 13. www.history.ru. 14. www.archiv.ru.	Axborot manbalari
8.	O'quv dasturi "Markaziy Osiyo xalqlari tarixi va etnologiyasi" kafedrasida ishlab chiqilgan va 20 <u>21</u> - yil " <u>24</u> " <u>08</u> dagi " <u>1</u> "-sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan.	O'quv dasturi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 20 <u>21</u> -yil " <u>28</u> " <u>08</u> dagi " <u>1</u> "-sonli bayoni bilan tasdiqlangsan.
9.	Fan/modul uchun mas'ul: Fayziev X.T. – "Markaziy Osiyo xalqlari tarixi va etnologiyasi" kafedrasi o'qituvchisi, tarix fanlari nomzodi Yakubov Q.K. – "Manboshunoslik va tasavvuf germenevtikasi" kafedrasi dotsentti, tarix fanlari bo'yicha folsafa doktori (PhD)	Taqribchilar: Lutfillayev H. – O'zR FA Sharqshunoslik instituti katta ilmiy xodimi, tarix fanlari nomzodi Is'hogov M.M. – TDSHU "Manboshunoslik va tasavvuf germenevtikasi" kafedrasi mudiri, tarix fanlari doktori, professor

"TASDIQLAYMAN"

Rector G.Rixsiyeva

2021 yil "28" 08

QO'LYOZMALARNI O'QISH VA TALQIN QILISH

AMALIYOTI

FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	200000	– San'at va gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi:	220000	– Gumanitar fanlar
Mutaxassislik:	70220303	– Tarixshunoslik, manboshunoslik va tariixiy tadqiqot usullari (Markaziy Osiyo mamlatiari bo'yicha)

	<ul style="list-style-type: none"> • interföol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fiklash, tezkor savol-javoblar); • guruuhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5.	<p>VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid nazariy va ushluby tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahli natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqidagi mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshirilarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.</p>
6.	<p>1. A.A.Мадраимов, Г.С.Фузаилова. Тарихий манбашунослик. – Т.: “Фан”, 2006.</p> <p>2. Isoqov M.M., Fayziev X.T. Markaziy Osiyo xalqlari tarixi manbashunosligi va tarixshunosligi. Toshkent: TDShl, 2017.</p> <p>3. Ҳабибуллаев А. Алабий манбашунослик ва матншунослик / кискача курс. – Т.: ТошДШИ, 2000.</p> <p>Qo'shimcha adabiyotlar</p> <p>1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tarib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'ishi kerak. – Т.: “O'zbekiston”, 2017.</p> <p>2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birligallikda barpo etamiz. – Т.: “O'zbekiston”, 2016.- 56 b.</p> <p>3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – Т.: “O'zbekiston”, 2017. - 48 b.</p> <p>4. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oljanob xalqimiz bilan quramiz. – Т.: “O'zbekiston”, 2017. - 488 b.</p> <p>5. Ҳожи Ҳамида. Кашиф аз-зүнун ан асоми ал-қитоб ва-л-ғунаһ. – 592 варак. ЎзФАШИ тишбосма, 15221/1.</p> <p>6. Ҳожи Ҳамида. Кашиф аз-зүнун ан асоми ал-қитоб ва-л-ғунаһ. – 662 варак. ЎзФАШИ тишбосма, 15221/2.</p> <p>7. Комус ал-альом. Мехрон матбаси, Истамбул: 1891. ИИИ-жилд, (1604-2400 бетлар) (Кошифий х.да 1960 бетга) ЎзФАШИ 9223/3.</p> <p>8. Арсланова А.А. Описание рукописей на персидском языке Научной библиотеки им. Н.И. Лобачевского Казанского государственного университета. – Москва-Казань: 2005. - Вып. И. - 576 с.</p> <p>9. Ҳасаний М. Шарқ кўлг’емаларини тавсифлаш ва фикристилаш. – Т.: ТошДШИ, 2004.</p> <p>10. Шамсиев П. Матншунослика оид талкикотлар. – Т.: Фан, 1986. – 164 б.</p> <p>11. Эркинов А. Матншунослика кириш. – Т.: Республика тавлими</p>

10-mavzu. Qo'lyozma va tarixiy hujjattar tarjimasining muammolari.	Qo'lyozma va tarixiy hujjatlarda asarda uchraydigan asosiy iboralar.
Qo'lyozmalarда ehtiyoitsizlik bilan kotib tomonidan tushirib qoldirilgan so'zlar yoki jumlalar yoki xatoni to'g'rilash odatda hoshiyada beriladi. Biroq matn ichidagi so'z tushib qolgan yoki xato to'g'rilanayotgan joyga arabcha etti yoki ba'zan arabcha t'raqami qo'yilgan bo'ladi. Bu belgi esa hoshiyada keltirilgan so'z yoki jumlaning shu etti raqam o'mida ekaniни bildiradi. Matlumki, xattolik uslubi bilan biorita davlat arbobi yoki hummatli odamga ko'chirilayotgan bo'lsa, unda biorita xato bo'imasligi, so'zlar tushirib qoldirilmasligi, xato yozilgan so'zlar o'chirilmasligi shardir. Bordinu xatoga yo'q o'yilsa, o'sha varaq qaytadan ko'chiriladi. Oddiy qo'lyozmalar va hujjalarda esa xatolar o'chirilganini va tushib qolgan so'zlar hoshiyada keltirilganini ko'rish mumkin. Tarixiy hujjatlarda bu holat yuz berganda, hoshiyada berilgan ibora yoki so'zlar qozi muhri bilan tasdiqlangan. Ba'zan diqqatga sazovor qo'lyozmalarda ham tushib qolgan so'zlar hoshiyada keltirilganining guvohi bo'lish mumkin.	
IV. Mustaqil ta'llim va mustaqil ishlar	
1. Matnshunoslikning ahamiyati bo'yicha matruza tayyorlash	
2. Qo'lyozmalarga tuzilgan kataloglar bo'yicha ma'lumot to'plash	
3. Muallif dastxati, qadimiy, mu'tabar oddiy va tayanch nusxalarga oid referatlar tayyorlash	
4. Tarjima asarlari bo'yicha referatlar tayyorlash	
5. Jahonga mashhur qo'lyozma fondlari haqida materiallar tayyorlash	
6. Qo'lyozmalar va tarixiy hujjatlarni ko'zdan kechirib ularning saqlanishi, ta mirianish va tafsiflanish holatlarining tahlii bo'yicha ma'ruba tayyorlash	
7. Qo'lyozmalar va tarixiy hujjattar matnlarining translitratsiyasini berish tartibi	
V. Ta'llim natijalari / Kasbiy kompetentsiyalari	
Magistr bilishi kerak:	
• Yozma manbalarning asosiy turlariga umumiy tavsiy, ularning paydo bo'lishining asosiy shart-sharoitlari, mainlakatimiz va jahonning ko'pgina muzey, kutubxonasi va qo'lyozma fondlari saqlanayotgan O'rta Osiyo tarixi, madaniyati oid arab, fors va turkiy tillaridagi yozma manbalarni bilishi kerak;	
• ushbu soha bo'yicha ixtisoslayotgan magistrantlar yozma manbalar va kundaliklarning tarixiy manba sifatidagi o'mi haqida ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak;	
• qo'lyozma manbalarni qayta ishlash usullari, ularni nashrga tayyorlash, vaqf hujjatlari, yorilqlari, ommaviy-huquqiy, dunyoviy va diniy-huquqiy hujjatlarni o'reganish malkalariga ega bo'lishi kerak.	
VI. Ta'llim texnologiyalari va metodlari:	
• ma'ruzalar;	

Fan/modul kodи QOTQ104	O'quv yili 2021-2022	Semestr 2	ECTS - Kreditlar 4	
Fan/modul turi Majburiy	Ta'llim tili O'zbek	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'llim (soat)	Jami yuklama (soat)
1. Qo'lyozmalarni o'qish va talqin qilish amaliyoti		60	60	120
2. I. Fanning mazmuni				
	Fanni o'qitishdan madsad – Toshkent davlat sharqshunoslik universitetida manbashunoslik va matnshunoslik sohasi bo'yicha magistrlik darajasini olish uchun ta'llim olayotgan talabalarga qo'lyozmalar bilan ishlash, ularni tanqidiy matnlarini tayorlash, va tarjima ishlarini amalga oshirish malakasini shakkantirishdan iboratdir.			
	Fanning vazifasi – talaba o'rganilayotgan asosiy sharq tili bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishi va Markaziy Osiyoda kechgan tarixiy jarayonlardan yaxshi xabardor bo'lishi lozim.			
II. Asosiy nazariy qism(ma'ruza mashg'ulotlari)				
	Fap doirasida ma'ruza mashg'ulotlari rejalashtirilmaqan			
III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar				
	Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mayzular tavsija etiladi:			
1-mavzu. Matnshunoslik va tarjima ishining nazariy masalalari				
	Matnshunoslik va tarjima ishining predmeti va uning asosiy vazifalari. Matnshunoslik va tarjima ishining nazariyasi. Kataloglar tuzish nazariyasi. Qo'lyozmalar haqida tushuncha. Nusxalarni yig'ish, aloqadorlik darajasini aniqlash va turkumlash. Muallif dastxati, qadimiy nusxa, mutabar nusxa, oddiy nusxa. Tayanch nusxa va unga qo'yiladigan takablar. Matnni tiklash usullari. Asar matni yuzasidan ma'lumotlar to'plash. Arab-fors tillaridagi manbalarning O'zbek imlosida berilishi. Ilova, izoh va ko'rsatkichlarning zamonaviy nashrlarda berilishi.			
2-mavzu. Qo'lyozmalar haqida tushuncha. Nusxalarni yig'ish, aloqadorlik darjasini aniqlash va turkumlash				
	Talabalardan farqi va qimmatini yaxshi bilishlari kerak. Qo'lyozmalar xazinasini beshta fondga bo'linadi va ular Qo'lyozmalarning asosiy fondi, Litografiya asosiy fondi, Dublet fondi, "S" fondi, H.Sulaymonov nomidagi fond deb ataladi. Institut			

mutaxassislari bu qo'lyozmalarini asl, nodir va oddiy qo'lyozma deb o'rGANADILAR.

Asl qo'lyozma deb mualif qalami bilan yozilgan qo'lyozmaga aytildi. Odatda bunday qo'lyozmalar kam uchraydi. Qadimdan qolgan dastxat qo'lyozmalar barmoq bilan sanarlidir.

3-mavzu. Mualif dastxati, qadimiy nusxa, mu'tabar nusxa, oddiy nusxa. Tayanch nusxa va unga qo'yiladigan talablar

Qo'lyozmalarda sarlavhalari, boblar va fasllar hozingidagi kabi alohida berilmaydi. Yaxlit matn ichida berilaveradi. Bir xil rangli siyohda, ya'mi qora siyohda yozilgan matnlari ichidan sarlavha, bob va fasllarni ajratib olish juda qiyin kechgan. Oddiy qo'lyozmalarda shunday holni ko'rish mumkin. Biroq diqqat bilan ko'chirilgan yoki kotiblar birov uchun haq evaziga ko'chirgan matnlarda sarlavha, bob va fasllar qizil yoki boshqa rangli siyohlarda alohida ajratib ko'rsatilgan.

4-mavzu. Tarixiy hujjatharning turlari va tasnifi

Tarixiy hujjatlar O'rta Osiyoning iqtisodiy va ijtimoiy tarixini o'rganishida qimmatli manba bo'sib xizmat qiladi. Tarixiy hujjatlar tasnifiga ko'ra turli guruhlarga ajratilishi mumkin. Ular orasida qozilk hujjatlari alohida ahamiyat kasb etib, ularni notarial hujjatlar sifatida ham baholash mumkin. Hujjatning ichki va tashqi belgilarini tadqiq etish va o'rganish diplomatiqa sohasining taracqiyotiga xizmat qiladi.

5-mavzu. Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondi. Qo'lyozma kataloglari haqida tushuncha

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondi. Qo'lyozma kataloglari haqida tushuncha. Arab imlosidagi ilk asarlar. Ibn al-Asirning "Al-Koni fi-t-tarix", Yoqut al-Hamaviyning "Mo'jam al-Buldon", Tabariyning "Tarixi Tabariy" kabi asarları Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti xazinasida saqlanayotgan fihristlar.

9-mavzu. Qo'lyozma va tarixiy hujjatarni ko'zdan kechirib ularning saqlanish, ta'mirlanish va tavsiyfanih holatharinini tahlii

Qadimdan qolgan noyob va diqqatga sazovor qo'lyozmalarda podsholar, hokimlar, vazirlar, olimlar, shoirlar, badavlat kishilarning kutubxonalarida va qo'llarida saqlanayotgan qo'lyozmalarida muhrlar uriganimi ko'ramiz. Muhrilar turli shakllarda bo'ladi. Ba'zilari dumaloq, ba'zilari tuxum shaklida, ba'zilari to'lburchak shaklida bo'lishi mumkin.

Muhrlardagi ismlar va yozuvlarni o'qish eng murakkab ishlardan biridir. Bu soha bilan shug'ullangan tajribali manbashunos olimlargina ularni o'qiy olishi mumkin. Chunki ulardagagi yozuv avvalo xatning turli xillarida yozilgan bo'ladi. Bundan tashqari, kichik muhrga ko'p so'zni joylash uchun harflar bir-biriga ulanib ketadi. Ammo hamma muhrlarni ham shunday deb bo'lmaydi, oddiyroq odamlarning muhrlari soddaroq bo'sib, ularda faqat kitob egasining nomiiga yozilgan bo'ladi.

6-mavzu. Fanning turli sohalariga oid asarlar. Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti xazinasida saqlanayotgan fihristlar

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti fondida xatning turli usullari bilan yozilgan qo'lyozma asarlar saqlamoqda. Biroq ular haqida gapirishidan avval xat turlari, ularning yaratilishi va ijodkorlari haqida gapirib o'tish maqsadga muvofiqdir.

Ma'lumki, arab alifbosida 28 ta harf mayjud va bu harflar O'rta Osiyoga arablardan ortgali kirib kelgan. Arablarda dastlabki xat xutti ma'qaliy bo'sib, bu xat

uzoq davom etmagan. Uning shakli tik chiziqlardan iborat edi. Etinchi asrdan boshlab uning o'rnini qadimiy va mashhur yozuvlardan buri xatti kafiy egalladi. Xatti ma'qaliy va xatti kufiy asosida olti xil xat turi vujudga keldi.

7-mavzu. Muzey, arxiv va nodir nashrlar fondlarida saqlanayotgan tarixiy hujjatlar

Bugungi kunda O'rta Osiyoga mansub tarixiy hujjatlar O'zbekistonning muzeylari, Fanjar akademiyasi tizimidagi institutlari va O'zArxiv qoshidagi markaziy va mahalliy fondlarda saqlanadi. Shuningdek, Rossiya Federatsiyasi, Angliya, Germaniya, Avstriya, Turkiya, Eron, Afg'oniston, Hindiston va AQSh kabi davlatlarda ham huddidimiza oid mazkur yozma manba turi mayjud.

8-mavzu. Qo'lyozma va tarixiy hujjatlar ustida ishshash

Qo'lyozmalariga nazar soladian bo'isak, barcha qo'lyozmalardagi sahifalarda jadvaldan tashqarida joy qoldirilgan bo'sib, jadval ichida to'liq asar, jadvaldan tashqarida esa shu asarga yozilgan tushuntirish yoki shu asar asosida yuzaga kelgan, unidagi fikrlarni davom ettiradigan yangi asar joylashtirilgan bo'ladi. Demak sahifaning jadvaldan tashqarida joylashgan qismi hoshiya deb ataladi. Bunday hoshiyalar asar mualifi nomi bilan atalishi yoki kitob nomi bilan atalishi mumkin. Masalan, "Hoshiyat ala-1-Jalol", Hoshiya ala-n-Nasafiy" yoki "Hoshiya ala radd al-muxtor" kabi. Hujjatning ichki tuzilishini tahlil qilish, uning formulyar qismini o'rganish.